

Morfologiniai anatomijos terminų variantai XVII–XVIII a. lietuvių leksikografijoje

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ESMINIAI ŽODŽIAI: medicina, anatomijos terminas, variantas, morfologinis variantas, žodynas

ĮVADINĖS PASTABOS

Su medicina susijusių žodžių ir žodžių junginių galima rasti jau pirmuosiose lietuvių rašytiniuose šaltiniuose – bendruosiuose verčiamuosiuose dvikalbiuose (dažniausiai vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių kalbų) žodynuose, turėjusiuose didelę reikšmę ne tik lietuvių rašomosios kalbos ir leksikografijos raidai, bet ir lietuviškos medicinos terminijos kūrimuisi. Šviesios atminties Lietuvos gydytojas anatomas ir antropologas profesorius Gintautas Jurgis Česnys (1940–2009), tyrinęjęs lietuviško anatomijos vardyno istoriją, jo ištakomis laiko Konstantino Sirvydo trikalbį (lenkų–lotynų–lietuvių) žodyną, kurio nemaža dalis žodžių yra tapę anatomijos terminais ir tebevartojami iki šiol, pavyzdžiui, *alkūnė, burna, galva, gomurys, kaklas, kepenys, kirkšnis, momuo, pakaušis, pirštas, ranka, smakras, smegenys, širdis* ir kt. (Česnys 2002: 56). Šiuos ir kitus pagrindines kūno dalis ir organus, taip pat jų gaminamus skysčius įvardijančius žodžius rasime ir vėlesniuose jau Mažojoje Lietuvoje parašytuose žodynuose.

Taigi straipsnio šaltiniai yra šie XVII–XVIII a. Didžiosios ir Mažosios Lietuvos (toliau – DL ir ML) žodynai: *Dictionarium trium linguarum, In usum Studiosae Iuventus, Avctore [...] Constantino Szyrwid* (toliau – SD), *Clavis Germanico–Lithvana* (toliau – C), *Lexicon Lithuanicum* (toliau – Lex), *Lexicon Germanico=Lithvanicom et Lithvanico=Germanicom, darinnen [...] von Iacobo Brodowskij, Praeentore Trempensi* (toliau – B), *Vocabularium litthvanico–germanicom, et germanico–litthvanicom [...] von Friederich Wilhelm Haack* (toliau – H), *Littauifch=Deutsches und Deutsch=Littauifches Lexicon, [...] von Philipp Ruhig* (toliau – R), *Littauifch=deutsches und Deutsch=littauifches Wörter=Buch, [...] von Christian Gotlieb Mielcke, Cantor in Pillckallen* (toliau – MŽ).

Straipsnio objektu pasirinkta viena medicinos terminų semantinė mikrosistema – anatomijos terminai. Iš minėtų leksikografinių šaltinių rinkti iki šių dienų vartosenoje išlikę (t. y. medicinos terminais tapę) ir nebevertojami žmogaus anatomijos sąvokas (kūno dalis, organus ir jų gaminamus skysčius) įvardijantys žodžiai ir žodžių junginiai. Nagrinėjama viena terminų variantų rūšis – morfologiniai variantai. Jie sugrupuoti į tą pačią sąvoką įvardijančių terminų variantų eilutes (iš viso 58 eilutės ir 216 skirtingų variantų). Siekiama aprašyti XVII–XVIII a. DL ir ML žodynų morfologinius anatomijos terminų variantus, nustatyti jų tipus ir potipius, bent kiek pasiaiškinti terminų varijavimo priežastis ir parodyti jų raidą.

Keletas žodžių pasakytina dėl kai kurių terminologijos sąvokų. Straipsnyje pasirinktas vartoti *variato*¹ terminas. Čia remiamasi tradicine jo samprata – *variantu* laikomas tos pačios reikšmės, bet skirtingos raiškos vienažodis arba sudėtinis terminas. Nagrinėjamam terminų variantų tipui ir jo potipiams pavadinti taip pat tradiciškai vartojami *morfologinių (giminės, skaičiaus, galūnių) variantų* terminai.

Paprastai kalbotyros ir terminologijos literatūroje variantais laikomi tokie kalbos vienetai, kurie skiriasi koku nors vienu požymiu, kuriuo remiantis jie skirstomi į atskiras rūšis. Tačiau tiriama medžiaga parodė, kad tokių grynųjų variantų esama labai nedaug. Didžioji dalis žodynų anatomijos terminų skiriasi bent dviem, o kartais ir daugiau požymių². Todėl straipsnyje dar vartojami terminai *grynieji variantai*, *mišrieji variantai*. Terminu *grynieji variantai* vadinami terminai, kurie, kaip jau buvo minėta, skiriasi tik vienu (kalbamu atveju – morfologiniu) požymiu, o terminu *mišrieji variantai* įvardijami terminai, besiskiriantys dviem ar daugiau požymių. Tokiu atveju skiriamasis morfologinis požymis laikomas pagrindiniu, o skiriamieji fonetiniai ir ortografiniai – šalutiniais požymiais. Dviejų ir daugiau tą pačią sąvoką įvardijančių variantų grupė vadinama *variantų eilute* (plg. *sinonimų eilutė*).

¹ *Variato* sąvoka terminologijoje gana išsamiai aptarta Astos Mitkevičienės straipsnyje (žr. Mitkevičienė 2004), todėl šiame darbe nesileidžiama į detalesnes teorines svarstybas, apsiribojama nurodant autorės poziciją ir literatūrą šiuo klausimu.

² Dėl šios priežasties skirstyti anatomijos terminų variantus į atskiras rūšis yra gana kebloka, mat variantų, kurie priklausytų tik vienai kuriai nors rūšiai, labai rėta – tie patys variantai gali būti priskiriami skirtingoms rūšims. Todėl šiame darbe variantų skirstymo pamatu pasirinkti skiriamieji morfologiniai anatomijos terminų variantų požymiai.

Variantiškumas³ būdinga ne tik kalbos, bet ir mokslo, technikos ir meno srities terminijos (istorinės ar dabartinės) savybė. Tačiau bene ryškiausiai jis matyti ankstyvuosiuose rašytiniuose tekstuose, kuomet rašomoji kalba dar tik buvo kuriama. Taigi visiškai suprantama skirtingų to paties žodžio pavidalų gausa ne tik atskirų, bet neretai ir to paties autoriaus raštuose. Galima daryti prielaidą, kad tiriant kurios nors srities terminijos ištakas, variantai padeda atskleisti terminų raidą, jų atrankos ir vartosenos polinkius.

MORFOLOGINIAI VARIANTAI

Šiame darbe morfologiniais laikomi žodžių formų darybiniai ir kaitybiniai variantai (žr. Župerka 1983: 28, Miliūnaitė 2009: 143, 172, plg. Ахманова 2005: 71). Kalbamuose žodynuose rasta trijų tipų – giminės, skaičiaus ir galūnių – morfologinių variantų. Dažniausiai morfologiniai variantai yra vienažodžiai anatomijos terminai, sudėtinių terminų pasitaikė tik keli – jų variantiški yra gimininiai arba rūšiniai dėmenys.

1. GIMINĖS VARIANTAI

Šiam morfologinių variantų tipui priskiriamos daugiausia vienažodžių anatomijos terminų eilutės (iš viso 17 eilučių ir 78 skirtingi variantai), kurias sudarantys terminai skiriasi gimine – vienas (vieni) variantų eilutės narys (nariai) yra moteriškosios, kitas (kiti) – vyriškosios giminės:

Alkūnė⁴ (lot. *cubitus*) – **Alkune**⁵, lenk. *Lokieć / członek rekt od przegubu aż do dłoni*, lot. *Cubitus, vlna, lacertus* SD 253⁶ / **Alkune**, vok. *Ellenbogen* B I 406⁷₄₇ / **Elkune**, vok. *Arm* B I 119₂₂, *Elkune*, vok. *Ellen-*

³ Apie jį parašyta nemažai teorinių darbų (straipsnių ir knygų) (plačiau žr. Miliūnaitė 2009, Авербух 2003, Ахманова 2005, Бабанова 1994, Граудина 2003, Лейчик 1994, Марузо 2004, Сложеникина 2005, Татаринов 1996 ir kt.). Lietuvių ir rusų autorių teorinėmis išvalgomis terminų varijavimo klausimu rėmėsi lietuvių terminologai, nagrinėdami konkrečių mokslo sričių (literatūros, statybos) terminų mikrosistemą (žr. Mitkevičienė 2004, Stunžinas 2008).

⁴ Dabartinės anatomijos nomenklatūros terminas (žr. MedŽ).

⁵ Straipsnyje anatomijos terminai pateikiami originalo rašmenimis ir pagal abėcėlę. Variantų eilutės nariai dėstomi chronologiškai, t. y. atsižvelgiant į žodyno, iš kurio paimtas terminas, parašymo datą. Po termino duodami kitų kalbų – lenkų ir lotynų (K. Sirvydo žodyno) bei vokiečių – atitikmenys, šaltinio sutrumpinimas (jis pateikiamas toks, koks yra *Lietuvių kalbos žodyne*) ir puslapis. Skirtingi terminų variantai rašomi pusuodėmis raidėmis.

⁶ Originalo puslapis.

⁷ Originalo puslapis ir eilutė.

begen C I 511⁸, *Elkune*, vok. *Ellenbog[en]* Lex 30⁹ / **Élkúne**, vok. *Arm B I 119*₂₁ / **Elkuns**, vok. *Ellenbogen B I 406*₄₇ / **Alkunē**, vok. *Arm, das untere Theil R_{v1} 31*, *Alkunē*, vok. *der Ellnbogen MŽ_{lv} 4*, *Alkunē*, vok. *Arm, der untere Theil MŽ_{v1} 41*, *Alkunē*, vok. *der Ellbogen MŽ_{lv} 66* / **Elkunē**, vok. *der Ellbogen MŽ_{lv} 66* / **Elkúnas**, vok. *Elbogen C I 553* / **Alkúnas**, vok. *Elbogen C I 553*. LKŽ_e duomenimis, moteriškosios giminės variantas *Elkune* / *Élkúne* / *Elkunē* ~ *elkūnė*¹⁰ vartojamas gyvojoje kalboje (Grž) ir Rytų Prūsijos raštuose, o vyriškosios giminės varianto *Elkúnas* ~ *elkūnas* pirminis šaltinis nurodytas *Clavio* žodynas. Beje, pastarajame žodyne duodamas ir variantas su šaknies balsiu *a* – *Alkúnas* ~ *alkūnas*, kuris LKŽ_e pateiktas tik kaip šio šaltinio žodis.

Antakis (lot. *supercilium*) – **Ant-Akkis**, vok. *Augenbrauen C I 180* / **Antakē**, vok. *Augenbrahue R_{v1} 40*, *MŽ_{v1} 54*; **Antakkei**, vok. *Augen Brauen B I 156*₆ / **Antakēs**, vok. *die Augen=Brauen MŽ_{lv} 2*. LKŽ_e moteriškosios giminės variantų *Antakē* ~ *antakē*, *Antakēs* ~ *antakēs* pirminis šaltinis nurodytas P. Ruigio žodynas, kuriame, be pagrindinės, „antakių“, reikšmės, šis žodis vartotas ir „akies vokų“ reikšme. K. G. Milkus savo žodyne taip pat vartojo šias formas, tam galėjo turėti įtakos jo pirmtako, P. Ruigio, žodynas.

Blakstiena (lot. *cilium*) – **Blakštenai**, vok. *Augenbrauen C I 180*, *Blakštenai*, vok. *Augen Brauen B I 156*₆, *Blakštenai*, vok. *Augen Haar B I 156*₂₉, *Blakštenai*, vok. *Augen Wimpern B I 157*₂, *Blakštenai*, vok. *die Wimpern R_{lv} 16*, *Blakštenai*, vok. *Augen=Wimpern MŽ_{lv} 28* / **Blakštėnai**, vok. *Wimpern der Augen MŽ_{v1} 542* / **Blakštenos**, vok. *Wimpern der Augen MŽ_{v1} 542*. Vieni iš akies priedinių organų daugelyje ML žodynų (išskyrus K. G. Milkaus žodyną, kuriame ši sąvoka įvardyta moteriškosios giminės terminu) vadinami vyriškosios giminės terminu *Blakštenai* / *Blakštėnai* ~ *blakstienai*. LKŽ_e nurodoma, kad šis žodis yra vartojamas gyvojoje kalboje (Kp, Gs) ir raštuose (R, J).

Blauzda (lot. *crus*) – **Blauzda**, lenk. *Goleń*, lot. *Crus, Tibia SD 170*, *Blauzda*, lenk. *Lyft miesińty / pega*, lot. *Sura SD 258* / **Blauzda**, vok. *Bein C I 268*, *Blauzda*, vok. *Waden C IV 891*, Lex 435, *Blauzda*, vok. *Bein pro pede B I 210*₄₈, *Blauzda*, vok. *Lenden B II 866*₄₇, *Blauzda*, vok. *Wade B I 514*₂₄, *Blauzda*, vok. *Schienbein B I 514*₂₄, *Blauzda*, vok. *die*

⁸ Originalo puslapis.

⁹ Originalo puslapis.

¹⁰ Po tildės ženkle (~) pateikiamas dabartiniais rašmenimis perrašytas terminas.

Wade am Fuß R_{lv} 16, MŽ_{lv} 28 / **Blauzdà**, vok. Schenkel R_{vl} 305, MŽ_{vl} 409, *Blauzdà*, vok. Wade MŽ_{vl} 525 / **Blauzdas**, vok. Beinschiene B I 211₁₆. LKŽ_e duomenimis, vyriškosios giminės variantas *Blauzdas* ~ *blauzdas* fiksuotas tik rašytiniuose šaltiniuose (I.Simon, Ch).

Delnas (lot. *metacarpus*) – **Delnas**, lenk. *Dłoń spodnia*, lot. *Vola manus* SD 144 / **Delwas**, vok. *hole Hand* Lex 50a / **Délna**, vok. x *hole Hand* B II 627₃₅ / **Delna**, vok. *die flache Hand inwendig* MŽ_{lv} 47. Moteriškosios giminės variantas *Délna* / *Delna* ~ *delna*, kaip matyti iš LKŽ_e pateiktų iliustracinių pavyzdžių, vartojamas gyvojoje kalboje (Skr, Vvr, Plt, Tl) ir raštuose (J, K, R, Žem, I, I.Simon, MŽ). *Lexicon Lithuanicum* žodis *Delwas* ~ *delvas* gali būti korektūros klaida (žr. Lex 1987: 495).

Juosmuo, strėnos (lot. *lumbus*); **pašonės sritis** (lot. *regio hypochondriaca*) – **šlepfna**, lenk. *Slabizna*, lot. *Hypochondrion* SD 506 / **Slepfnas**, vok. *Lenden* C II 1191. Moteriškosios giminės *šlepfna* / *Slepfna* ~ *slėpsna* ir vyriškosios giminės *Slepfnas* ~ *slėpsnas* žodynuose vartotas keliomis – *lumbus* ir *regio hypochondriaca* – reikšmėmis. Dabartinėje anatomijos nomenklatūroje išgalėjęs moteriškosios giminės terminas *slėpsna*, o LKŽ_e vyriškosios giminės varianto *Slepfnas* ~ *slėpsnas* pateikia tik rašytinius vartosenos šaltinius (N, NdŽ).

Kaukolė (lot. *cranium*) – **Kaukolas**, vok. *Schedel* C III 404, R_{vl} 304, MŽ_{vl} 407, *Kaukolas*, vok. *Scheitel des Hauptes* R_{vl} 305, MŽ_{vl} 408, *Kaukolas*, vok. *die Hirnschâdel* MŽ_{lv} 111 / **Kaukolė**, vok. *die Hirnschâdel* MŽ_{lv} 111, *Kaukolė*, vok. *Scheitel des Hauptes* MŽ_{vl} 408 / **Kaukolė**, vok. *Scheitel des Hauptes* R_{vl} 305. LKŽ_e duomenimis, vieną iš pagrindinių osteologijos sąvokų įvardijantis vyriškosios giminės variantas *Kaukolas* ~ *kaukolas* fiksuotas tik rašytiniuose šaltiniuose (K.Būg, J, BzBk, R, MŽ, BtMr).

Kulnas (lot. *calx*) – **Kulnas**, lenk. *KoŃkà / nogiczeŃc*, lot. *Talus* SD 222 / **Kulnis**, vok. *Ferfen vid Verfen* B I 465₃₅, *Kulnis*, vok. *HeŃe* B II 693₃₁, *Kulnis*, vok. *Ferfe* C II 652, MŽ_{vl} 182, *Kulnis*, vok. *Hacke am Fuß* C II 829, MŽ_{vl} 249, *Kulnis*, vok. *Verfen* C IV 711, *Kulnis*, vok. *Ferfen* Lex 35a, *Kulnis*, vok. *Hacke* Lex 45, *Kulnis*, vok. *die Hacke oder Ferfe am Fuß* R_{lv} 70, *Kulnis*, vok. *die Hacke, Ferfe am Fuß* MŽ_{lv} 135 / **Kulnìs**, vok. *Ferfe* R_{vl} 138. Kaip matyti iš pateiktų variantų pavyzdžių, dabartiniame anatomijos vadyne išgalėjęs terminas *kulnas* vartotas tik K. Sirvydo. ML žodynų autoriai vartojo moteriškosios giminės variantą *Kulnis* / *Kulnìs* ~ *kulnis*. LKŽ_e duodama šios apatinės galūnės dalies pavadinimo vartosenos pavyzdžių iš gyvosios kalbos (Grš, Vlkv, Šll, Šv) ir raštų (V.Kudir, J.Balt, N, BsP, BB).

Nagas (lot. *unguis*) – **naga**, lenk. *Pázquez*, lot. *Vuguis* SD 386 / **Nagga**, vok. *Hufe* C II 978, *Nagga*, vok. *Klau* C II 1071 / **Nagà**, vok. *Klaue* R_{v1} 225, MŽ_{v1} 300 / **Nagas**, lenk. *Paźnogieć*, lot. *Vuguis*, *vuguiculus* SD 385–386, *Nagas*, lenk. *Pázquez*, lot. *Vuguis* SD 386, *Nagas*, vok. *Horn an den Füßen* Lex 51, *Nagas*, vok. *Klaue* Lex 54, *Nagas*, vok. *der Nagel an den Fingern, oder am Fuß* MŽ_{lv} 177 / **Nágas** *dicit[ur] de hominib[us]*, vok. *Nagel Unguis* B II 935₂₃, *Nágas*, vok. *Nagel* C III 112, *Nágas*, vok. *ein Nagel am Finger oder Fuß, eine Klaue* R_{lv} 92, *Nágas*, vok. *Klaue* R_{v1} 225, MŽ_{v1} 300, *Nágas*, vok. *Nagel an der Hand oder Fuß* MŽ_{v1} 353 / **Naggas**, vok. *ein Nagel, eine Klaue* H_{lv} 64. Rankų ir kojų pirštų galų nugarinius paviršius dengianti išgaubta suragėjusio epidermio plokštelė (Anusevičienė, Cibas, Lilienė 2002: 261) K. Sirvydo ir ML žodynuose vadinta abiejų giminių variantais – *nagu* ir *naga*. Nors, kaip rodo LKŽ_e duomenys, moteriškosios giminės variantas *naga* / *Nagga* / *Nagà* ~ *naga* plačiai vartojamas gyvojoje kalboje (ypač Aukštaičiuose) (Jrb, Ds, Ktk, Km, Kp, Švnč, KLt, Gs), o iš raštų pateiktas tik SD.

Pakaušis (lot. *occiput*) – **Pakaußis**, lenk. *Tył głowy*, lot. *Occiput*, *occipitium* SD 548, *Pakaußis*, vok. *Hinter Haupt* Lex 50, *Pakaußis*, vok. *Nacken* R_{v1} 264 / **Pakáußis**, vok. *Nacke* C III 112, Lex 63a, *Pakáußis*, vok. *Hauptshintertheil* R_{v1} 193, MŽ_{v1} 256, *Pakáußis*, vok. *das Genick* MŽ_{lv} 112, *Pakáußis*, vok. *Hintertheil des Kopfes, das Genick* MŽ_{v1} 272 / **Pakaußzis**, vok. *Genick* B II 551₂₂, *Pakaußzis*, vok. *Hintertheil des [Haupts]* B II 643₁₆, *Pakaußzis*, vok. *Nacke* B II 934₃₈ / **Pakáußis**, vok. *das Genick* R_{lv} 57 / **Pakauße**, vok. *Genick* C II 717. Anatomijos terminu netapęs moteriškosios giminės variantas *Pakauße* ~ *pakaušė* LKŽ_e pateiktas iš Dieveniškių (Šalčininkų r.) ir rašytinių šaltinių (C, N, LB).

Pasmakrė (lot. *regio mentalis*) – **Pafmakris**, vok. *Kropf* MŽ_{lv} 188 / **Pafmakre**, vok. *Kinn Bart* B II 783₅₁. LKŽ_e vyriškosios giminės varianto *Pafmakris* ~ *psmakrys* vartosenos pavyzdžių pateikta iš gyvosios kalbos (Vb, Kp, Vdk) ir raštų (R, J).

Pėda (lot. *pes*) – **Pėda**, vok. *Fuff=Stapffe* C II 757, *Pėda*, vok. *der Fußtapffen* H_{lv} 94, *Pėda*, vok. *Fußtapf* H_{v1} 177 / **Pėda**, vok. *der Fußtapfe* R_{lv} 104, MŽ_{lv} 193 / **Pėdas**, vok. 2. *ein Fußtapfe* R_{lv} 104, *Pėdas*, vok. *eine Garbe, ein Fußtapfen* MŽ_{lv} 193. Kaip nurodoma LKŽ_e, vyriškosios giminės variantas *Pėdas* ~ *pėdas* „pėdos“ reikšme vartojamas gyvojoje kalboje (Pn, Grž) ir raštuose (V.Krėv, NdŽ).

Prieširdis (lot. *atrium*) – **Priβirdis**, vok. *Hertz=Grube* C II 912, *Priβirdis*, vok. *Herzgrube* R_{v1} 202, MŽ_{v1} 268 / **Priefzirdis**, vok. *Hertzens Grüblein* B II 692₃₄, *Priefzirdis*, vok. *Bruftbeeren des Mensch[en]* B I 296₃₄ / **Pryβirdis**, vok. *Bruft* R_{v1} 86, MŽ_{v1} 113, *Pryβirdis*, vok. *die Bruft* MŽ_{lv} 276 / **Priβirde**, vok. *Hertz Grube* Lex 48a / **Prifzirde**, vok. *Bruftbeeren des Mensch[en]* B I 296₃₄ / **Pryβirdē**, vok. *Bruft* R_{v1} 86, MŽ_{v1} 113. Įdomu pastebėti, kad dabartinėje anatomijos nomenklatūroje prigijęs žmogaus širdies kamerą *atrium* įvardijantis terminas *prieširdis* šia reikšme jau vartotas labai seniai – XVII–XVIII a. ML žodynuose. Nors dar būta ir moteriškosios giminės varianto *Priβirde* / *Prifzirde* / *Pryβirdē* ~ *prieširdē*, kuris, be minėto vyriškosios giminės varianto, rastas J. Brodovskio, P. Ruigio ir K. G. Milkaus žodynuose. Kaip rodo LKŽ_e duomenys, žodis *prieširdē* fiksuotas gyvojoje kalboje (Sdk) ir raštuose (Š).

Šlapimo pūslė (lot. *vesica urinaria* (masculina)) – **Myžeklis**, vok. *Mannlich Glied* C III 14 / **Myžeklis**, vok. *Harm=Röhr* C II 849 / **Myžeklis**, vok. *Harn Röhre* Lex 46, *Myžeklis*, vok. *Pefenck* Lex 67 / **Mjžeklis**, vok. *[Harn] Röhre* B I 636₂₆ / **Mjžeklis**, vok. *Männlich Glied* B II 897₄₃ / **Mižėkle** *vefica*, vok. *Blase, Harnblase in Mensch[en]* B I 266₁₆ / **Myžėklē**, vok. *das Harnglied* R_{lv} 88, *Myžėklē*, vok. *Harnblase* MŽ_{v1} 253, *Myžėklē*, vok. *Wasserblase eines Menschen* MŽ_{v1} 529. LKŽ_e žodis *Myžeklis* / *Myžėklis* / *Myžeklis* / *Mjžėklis* / *Mjžeklis* ~ *myžeklis* „vyrų šlapimo pūslės“ reikšmės neturi, o moteriškosios giminės variantas *Mižėkle* / *Myžėklē* ~ *myžėklē* pateiktas „šlapimo pūslės“ reikšme, šio žodžio šaltiniai – P. Ruigio ir F. Kuršaičio žodynai.

Vokas (lot. *palpebra*) – **Wūkas**, vok. *ein Augenlied* R_{lv} 182 / **Wokas**, vok. *ein Augenlied* MŽ_{lv} 333 / **Wókas**, vok. *Augenbrahue* MŽ_{v1} 54 / **Wokà**, vok. *ein Augenlied* MŽ_{lv} 333. LKŽ_e duomenimis, moteriškosios giminės variantu *Wokà* ~ *voka* įvardyto vieno iš priedinių akies organų vartosenos šaltinių daugiausia nurodyti ML raštai (R, MŽ, N, [K]) ir tik vienas gyvosios kalbos (Pt) iliustracinis pavyzdys.

Žarna (lot. *intestinum*) – **Žarnai**, vok. *Eingeweyde* B I 392₄₂ / **Žarnos**, vok. *Gedârm* R_{v1} 161 / **Žarnos**, vok. *Gedârm* MŽ_{v1} 213. Vyriškosios giminės variantas *Žarnai* ~ *žarnai* LKŽ_e išvis nefiksuotas.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, be pagrindinės morfologinės skirtybės anatomijos terminų variantai turi nemažai kitokių – fonetinių ir or-

tografinių¹¹ – skirtumų. Variantų eilučių nariai dažniausiai skiriasi paprasčiaisiais balsiais ir dvibalsiais bei balsiais ir dvibalsiais su įvairiais diakritiniais ženklais (à, á, é, ě, ì, ó, ú, û; iê), kuriais žymimas kirčiuotas skiemuo ar tam tikros linksnių formos¹². Taip pat varijavo balsio y ir priebalsių l, š, ž rašyba – jie žymėti *ÿ, ḷ, β, f̣, ŷ, ʒ* rašmenimis. Be to, būdingi dviejų vienodų priebalsių (šiuo atveju *k* ir *g*) junginiai.

Pasitaikė viena sudėtinių anatomijos terminų variantų eilutė, kurią sudarančių variantų įvairuoja gimininiai terminai. Vieną iš akies priedinių organų įvardijantis terminas turi ir jau minėtų fonetinių ir ortografinių skirtumų:

Vokas (lot. *palpebra*) – **Akkies Wokas**, vok. *Augenlied* C I 180 / **Akkiês=Wokas**, vok. *Augenlied* H_{v1} 157 / **Akkiês-Wokas**, vok. *ein Augenlied* H_{lv} 1 / **Akiês Wokas**, vok. *ein Augenlied* MŽ_{lv} 333 / **Akiês Woka**, vok. *ein Augenlied* MŽ_{lv} 333;

Akkiu Wókas, vok. *Augen Bruñ* B I 156₈ / **Akiû Wokà**, vok. *Augenlied* R_{v1} 41, MŽ_{v1} 54;

Akkiu Wokai, vok. *Augen Lieder* Lex 10 / **Akkiu Wókai**, vok. *Augen Lieder* B I 156₂₇;

Akiês Wókos, vok. *das Augenlied* R_{lv} 4.

Skyrium minėtini terminais netapę kai kurie vyriškosios ir moteriškosios giminės žodžiai. Remiantis LKŽ_e duomenimis, dauguma jų, pavyzdžiui, *elkūnē* „alkūnė“, *blakstienai* „blakstienos“, *delna* „delnas“, *kulnis* „kulnas“, *naga* „nagas“, *pakaušē* „pakaušis“, *pasmakrys* „pasmakrė“, *pėdas* „pėda“, *prieširdē* „prieširdis“, *voka* „vokas“, vartoti gyvojoje kalboje, išskyrus *antakē* (K, R), *blauzdas* (I.Simon, Ch), *kaukolas* (K. Būg, J, BzBk, R, MŽ, BtMr) ir *myžeklē* (R, K), kurie pateikti tik kaip rašytinių šaltinių (dažniausiai ML) žodžiai.

Taigi, galima sakyti, kad tiriamo laikotarpio žodynuose skirtingų gimininių variantams atsirasti įtakos galėjo turėti tiek gyvosios kalbos, tiek ir ankstesnių raštų vyriškosios ir moteriškosios giminės žodžiai, pavadinantys tą pačią kūno dalį ar organą.

¹¹ Fonetinių ir ortografinių balsių ir priebalsių skirtumų atsiradimą bus nulėmę tiek kalbiniai, tiek nekalbiniai veiksniai. Pirma, kalbamas laikotarpis yra pradinis lietuvių rašomosios kalbos kūrimosi metas, kai rašyba labai įvairavo (tie patys balsiai ir priebalsiai skirtingų autorių buvo skirtingai fonetiškai įforminami), nebuvo bent kokių tvirtesnių jos principų. Ji DL ir ML patyrė skirtingų – vokiečių ir lenkų – kalbų įtaką. Kita vertus, lietuvių rašomosios kalbos tyrinėtojai (žr. Palionis 1967, 1995; Zinkevičius 1984) pažymi, kad autoriai rašė kas kaip išmanė arba nusižiūrėję į savo pirmtakų ar amžininkų raštus, kai kurie variantai galėtų būti laikomi korektūros klaidomis.

¹² Plačiau apie ML senųjų lietuviškų raštų kirčio žymėjimą žr. Šinkūnas 2010.

2. SKAIČIAUS VARIANTAI

Šiam terminų variantų tipui priskiriami tokie vienažodžiai ir sudėtiniai anatomijos terminai (iš viso 11 eilučių ir 27 skirtingi variantai), kurie skirtinguose (arba ir tame pačiame) žodynuose pateikti vienaskaitos ir daugiskaitos formomis (paprastai sudėtinių terminų varijuoja vieno kurio nors dėmens skaičius), be to, reikia pažymėti, kad aptariamo tipo rasta tik grynyjū variantų:

Antakis (lot. *supercilium*) – **Ant-Akkis**, vok. *Augenbrauen* C I 180 / **Antakkiei**, vok. *Wienbrauen* C IV 980 / **Antakkiey**, vok. *Wien Brauen* Lex 106 / **Antakkei**, vok. *Augen Brauen* B I 156₆; **Antakė**, vok. *Augenbrahue* R_{v1} 40, MŽ_{v1} 54 / **Antakės**, vok. *die Augen=Brauen* MŽ_{lv} 2;

Ašara (lot. *lacrima*) – **Aβara**, lenk. *Lzá*, lot. *Lacryma* SD 258, **Aβara**, vok. *Thränen* C IV 583, **Aβara**, vok. *eine Thräne* R_{lv} 8, MŽ_{v1} 469, **Aβara**, vok. *Žähre, Thräne* MŽ_{v1} 550 / **Aβaros**, vok. *Thränen* Lex 87a, **Aβaros**, vok. *die Thränen* H_{lv} 10;

Blauzda (lot. *crus*) – **Blauzda**, vok. *Bein* C I 268, **Blauzda**, vok. *Waden* C IV 891, Lex 102a, **Blauzda**, vok. *Bein pro pede* B I 210₄₈, **Blauzda**, vok. *Lenden* B II 866₄₇, **Blauzda**, vok. *Wade* B I 514₂₄, **Blauzda**, vok. *Schienbein* B I 514₂₄, **Blauzda**, vok. *die Wade am Fuß* R_{lv} 16, MŽ_{lv} 28 / **Blauzdos**, vok. *die Beine* H_{lv} 18;

Galvos plaukas (lot. *capillus*) – **Galwôs Plaukas**, vok. *Haupt=Haar* C II 860 / **Galwôs Plaukai**, vok. *Haupt Haar* B II 616₁₆;

Kelis (lot. *genu*) – **Kélis**, vok. *Knie* C II 1086, B II 805₁₈, **Kélis**, vok. *Fuß, Knie* B I 514₂₂ / **Kélei**, vok. *Knie* C II 1086;

Sąnarys (lot. *articulatio*) – **Sanarys**, vok. *Gelencke* C II 708 / **Sanaris**, vok. *Gelencke* Lex 40a, **Sanaris**, vok. *Gelenk am Leibe* MŽ_{v1} 220 / **Sanarei**, vok. *Gliedmaß* B II 590₃₇, **Sanarei**, vok. *[Finger] xGelenck* B I 472₃₀;

Smilkinys (lot. *tempora*) – **Smilkinnys**, vok. *der Schlaf am Kopf* MŽ_{lv} 250 / **Smilkinnei**, vok. *Schlaff* C III 432, Lex 75;

Šlaunis (lot. *femur*) – **Szlaunis**, vok. *Hufft* Lex 51, **Szlaunis**, vok. *Huft* R_{v1} 211, MŽ_{v1} 280 / **Szlaunys**, vok. *beyde Hüfte* R_{v1} 211;

Vokas (lot. *palpebra*) – **Wókas**, vok. *Augenbrahne* MŽ_{v1} 54 / **Wókai**, vok. *Augen Brauen* B I 156₅;

Žarna (lot. *intestinum*) – **Žárna**, vok. *Darm* R_{v1} 96, MŽ_{v1} 126 / nom. pl. **Žárnas**, vok. *Gekröß, Gedärm* B II 544₈.

Rasta viena variantų pora *Clavio* ir *K. G. Milkaus* žodynuose, kurią sudarančių sudėtinių terminų abu dėmenys – gimininis ir rūšinis – ski-

riasi savo skaičiumi: **Pirbtas Kojû**, vok. *See* C IV 1031 / **Pirbtai Kojôs**, vok. *die Zähnen am Fuß* MŽ_{v1} 550.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, kai kuriems daugiskaitos formos variantams atsirasti įtakos galėjo turėti dvikalbių žodynų pirmoji (vokiečių) kalba, t. y. jei vokiečių–lietuvių kalbų dalyje vokiškas terminas rašomas daugiskaitos forma, tai šia forma pateikiamas ir lietuviškas terminas, plg. *Thrânen – Aβaros* H_{v1} 211, *Beine – Blauzdos* H_{v1} 160, *beyde Hüfte, Szlaunys* MŽ_{v1} 280.

3. GALŪNIŲ VARIANTAI

Trečiajam morfologinių variantų tipui priskirami vienažodžių ir sudėtinių terminų dėmenų variantai (iš viso 30 eilučių ir 121 skirtingas variantas) su skirtingai morfologiškai įformintomis tos pačios giminės galūnėmis. Skiriami vyriškosios ir moteriškosios giminės vienaskaitos ir daugiskaitos galūnių variantai. Didžiama, be abejo, yra vienaskaitos galūnių variantai, mat paprastai žodynuose antraštiniai žodžiai pateikiami vienaskaitos forma. Vyrauja vyriškosios giminės galūnių variantai.

3.1. Vyriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantai

Tik nedidelę grupelę sudaro gryniesi vyriškosios giminės galūnių **-is** ir **-ys** variantai:

Krumplys (lot. *condylus*) – **Krumplis**, lenk. *Kłykieć*, lot. *Condylus, articulus digiti, articulorum nodi* SD 108, **Krumplis**, lenk. *Przegub v palcow*, lot. *Nodus* SD 350, **Krumplis**, vok. *Knöchel* B II 805₅₂, **Krumplis**, vok. *der Knoren am Finger* B I 472₂₈ / **Krumplys**, vok. *Knorren* C II 1090, **Krumplys**, vok. *Knöchel* C II 1087, **Krumplys**, vok. *Knochel* Lex 55, **Krumplys**, vok. *Knebel, am Finger* R_{v1} 227;

Sėdmuo (lot. *clunis, natis*) ? – **Bullis**, vok. *Arß* C I 141, **Bullis**, vok. *Hindern* C II 936 / **Bullys**, vok. *Hinder* Lex 49a, plg. 1 *bulis* 1. „viena pasturgalio pusė“ ir *bulys* „užpakalis“ LKŽ_e;

Skrandis (lot. *gaster*) – **Skilwis**, lenk. *Żoładek*, lot. *Ventriculus, venter, stomachus, aluus* SD 649, **Skilwis**, vok. *Magen* B II 892₃₀, H_{v1} 192, **Skilwis**, vok. *der Magen* H_{lv} 116, MŽ_{lv} 243 / **Skilwys**, vok. *Magen* C III 5, Lex 60, **Skilwys**, vok. *Magen, eines Menfchen* R_{v1} 249, MŽ_{v1} 332;

Trachėja, gerklė (lot. *trachea*); **ryklė** (lot. *pharynx*) – **gurklis**, lenk. *Gárdło*, lot. *Gulla, guttur, rumen* SD 164 / **Gurklys**, vok. *Kähle* B II 766₃₆, **Gurklys**, vok. *Schlund, Gurgel* R_{v1} 312, **Gurklys**, vok. *Schlund*,

Gurgel MŽ_{v1} 418. LKŽ_e žodis *gurklys* nepateiktas nei „gerklės (trachėjos)“, nei „ryklės“ reikšmėmis, kuriomis jis duodamas K. Sirvydo, J. Brodovskio, P. Ruigio ir K. G. Milkaus žodynuose, *gurklio* antroji reikšmė yra „pasmakrė, paliaukis“.

Didžioji dalis variantų yra mišrieji, mat jie dar turi fonetinių ir ortografinių skirtumų.

Žodynuose daugiausia yra vyriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantų – jų rasta net 18 eilučių, kurias sudaro nuo dviejų iki devynių variantų narių. Dažniausiai konkuruoja dviejų skirtingų galūnių variantai:

-is ir **-ys**:

Akies obuolys (lot. *bulbus oculi*) – **Akkies Pawiddulis**, vok. *Augapffel* B I 155₄₇ / **Akiês Pawiddulys**, vok. *Augapfel* R_{v1} 40, MŽ_{v1} 54. LKŽ_e duomenimis, *pavidulys* „akies vyzdys“ pateiktas tik kaip ML raštų (R, MŽ, prš, RB) žodis;

Kelis (lot. *genu*) – **Kielis**, lenk. *Członek w trzćiny*, lot. *rc. Internodium* SD 140, *Kielis*, lenk. *Koláno*, lot. *Genu, genus* SD 209, *Kielis*, vok. *das Knie* MŽ_{lv} 114 / **Kélis**, vok. *Knie* C II 1086, B II 805₁₈, *Kélis*, vok. *Fuß, Knie* B I 514₂₂ / **Kelis**, vok. *Knie* Lex 54a / **Kellys**, vok. *das Knie* H_{lv} 49, *Kellys*, vok. *Knie* H_{v1} 189 / **Kiélis**, vok. 1. *das Knie* R_{lv} 58, *Kiélis*, vok. *Knie, des Menschen* R_{v1} 227, MŽ_{v1} 303;

Kojos nykštys (lot. *hallux*); (**rankos**) **nykštys** (lot. *pollex*) – **Nykštis**, lenk. *Pálec wielki w reki*, lot. *Pollex* SD 282 / **Nykštis**, vok. *Daume* C I 452 / **Nykštis**, vok. *Daume* Lex 116, *Nykštis*, vok. *Daumen* R_{v1} 98, MŽ_{v1} 128, *Nykštis*, vok. *Žáhne am Fuß* R_{v1} 408, *Nykštis*, vok. *der Daumen* MŽ_{lv} 185, *Nykštis*, vok. *Žáhe, große Žáhe am Fuß* MŽ_{v1} 550 / **Nykšztis**, vok. *[Finger] der Daume* B I 472₂₂ / **Nykšztis**, vok. *Daume* B I 340₅₂ / **Nykštys**, vok. *der Daumen* R_{lv} 98;

Sėdmuo (lot. *clunis, natis*) ? – **Pafturgalis**, vok. *Capell* C I 423) *Pafturgalis*, vok. *Hindertheil* C II 937, MŽ_{v1} 272, *Pafturgalis*, vok. *das Hintertheil* H_{lv} 90, R_{lv} 103, MŽ_{lv} 188, *Pafturgalis*, vok. *Hintertheil* R_{v1} 205 / **Paftúrgallys**, vok. *Capell* C I 424 / **Pafturgallis**, vok. *Hindertheil* Lex 49a, *Pafturgallis*, vok. *Hintertheil* Lex 50, *Pafturgallis*, vok. *Hinderstes* B II 703₃₁, *Pafturgallis*, vok. *Capelle pars dorfi posterior* B I 308₁ / **Pafturgallys**, vok. *das Hintertheil* MŽ_{lv} 70, plg. *pasturgalis* „užpakalinė žmogaus kūno dalis, užpakalis“ LKŽ_e;

Smilkinys (lot. *tempora*) – **Smilkinis**, lenk. *Skroń*, lot. *Tempus* SD 505 / **Smilkinys**, vok. *der Schlaf am Kopf* R_{lv} 136, *Smilkinys*, vok. *Schlaf*

an der Seite des Kopfs MŽ_{v1} 413 / **Smilkinnys**, vok. der Schlaf am Kopf MŽ_{lv} 250. LKŽ_e žodis *smilkinis* nefiksuotas;

Stuburgalis (lot. *os coccygis*) – **Striengallys**, vok. *Capell C I 423 / Striéngallys*, vok. *Capell C I 424 / Striengallis*, vok. *Capelle pars dorfi posterior B I 308₁ / Stréngalis*, vok. *Hufft Bein B II 728₂₁*, *Stréngalis*, vok. *Hinderteihl C II 937 / Strengallis*, vok. *Hindertheil Lex 49a / Strengalis*, vok. *Hintertheil Lex 50 / Strên=Galys*, vok. *das Kreuz auf dem Rücken R_{lv} 142 / Stréngallys*, vok. *das Kreuz auf dem Rücken, die Kapelle am Huhn MŽ_{lv} 259*. Kaip rodo LKŽ_e duomenys, žodis *stréngalis* „stuburgalio“ reikšme fiksuotas tik rašytiniuose, daugiausia leksikografiniuose, šaltiniuose (Ser, NdŽ, J, rš);

-as ir -is:

Inkstas (lot. *ren*) – **Inkftas**, lenk. *Nerká*, lot. *Ren SD 298, Inkftas*, vok. *die Niere R_{lv} 48, MŽ_{lv} 97 / Ingftas*, vok. *Nieren C III 148 / Inkftis*, vok. *Nieren Lex 65, Inkftis*, vok. *Nieren Renes hominis B II 949₄₅*, *Inkstis*, vok. *Niere H_{lv} 34, H_{vl} 196, Inkftis*, vok. *die Niere R_{lv} 48, MŽ_{lv} 97*;

Skruostas (lot. *zygoma*) – **Skroftas**, vok. *Backen C I 225, Skroftas*, vok. *Wange C IV 903, MŽ_{v1} 528, Skroftas*, vok. *Backe mala l. maxilla B I 182₂₄, Skroftas*, vok. *Backe MŽ_{v1} 68, Skroftas*, vok. *eine schöne rothe Wange MŽ_{lv} 245 / Skróftis*, vok. *Backe mala l. maxilla B I 182₂₄*. Reikia pasakyti, kad nė vienas iš šių variantų LKŽ_e nefiksuotas;

-is ir -us:

Smilius (lot. *index*) – **smaguris**, lenk. *Palec wtory v reki*, lot. *Index, demonstratorius, filentii digitus SD 380 / Smaggurus*, vok. *Leckerer C II 1174, Smaggurus*, vok. *Nafcher C III 118*, plg. 1 *smaguris* „rodomasis pirštas, smilius, smaližius“ LKŽ_e. LKŽ_e *smagurus* yra būdvardis: *smagurus* 1. „kuris mėgsta smaguriauti, smaltus, smilus“, 2. „labai skanus, tinkamas pasismaguriauti“;

-us ir -as:

Smilius (lot. *index*) – **Smillus**, vok. *Leckerer C II 1174, Smillus*, vok. *Nafcher C III 118, Smillus*, vok. *Zeiger am Fingen(r?) C IV 1036, Smillus*, vok. *Zeiger am Finger Lex 109, Smillus*, vok. *Lecker oder Leckerer B II 856₂₇, Smillus*, vok. *Zeiger B I 472₂₃, Smillus*, vok. *Náfcher R_{vl} 265, Smillus*, vok. *der Zeigerfinger MŽ_{v1} 185 / Smailus*, vok. *Zeiger am Fingen(r?) C IV 1036, Smailus*, vok. *Lecker oder Leckerer B II 856₂₇ / Smail[as]*, vok. *Zeiger am Finger Lex 109*. LKŽ_e žodžiai *smilus, smailus* ir *smailas* kalbamos reikšmės neturi, išskyrus formą 1 *smilius* 1. „pirštas šalia nykščio, smaguris“.

Skyrium minėtini konkuruojantys variantai su galūnėmis **-as** ir **-s** (su trumpėjusi galūnė **-as**, išskritus balsiui **a**) (pastarieji variantai rasti tik J. Brodovskio žodyne):

Gimda (lot. *uterus*) – **Žywas**, vok. *Leib* C II 1179, *Žywas*, vok. 1. *die Bärmuttergeburt* R_{lv} 45, *Žywas*, vok. *der mütterliche Leib, die Bärmutter* MŽ_{lv} 352 / **Žywátas**, vok. *Bärmutter* R_{vl} 51, MŽ_{vl} 70 / **Žywas'ts**, vok. 5 *Mutter Vulva, Uterus* B II 928₃₈, *Žywas'ts*, vok. *Beermutter* B 201₃₀ / **Žywátas**, vok. *der Leib (uterus)* H_{lv} 151 / **Žywas**, vok. *Leib* H_{vl} 191. LKŽ_e duomenimis, slaviškos kilmės žodis *žywas* „iščių“ reikšme fiksuotas tik rašytiniuose šaltiniuose (H, R, MŽ, MŽ70, DP18, MŽ171, MŽ190, BPII173, BB1Moz38,27, VlnE206, ŽCh30, MP117) LKŽ_e;

Kojos nykštys (lot. *hallux*) – **diddifis Pirfzt's Kojos**, vok. *Zehe* B I 472₂₃ / **diddyfis Pirβtas Kójôs**, vok. *Žâhne am Fuß* R_{vl} 408, *diddyffis Pirβtas Kójôs*, vok. *Žâhe, große Žâhe am Fuß* MŽ_{vl} 550;

Kūnas (lot. *corpus*) – **Kunas**, lenk. *Ciało*, lot. *Corpus* SD 33, *Kunas*, vok. *Leib* C II 1179, Lex 58, H_{vl} 191, *Kunas*, vok. *Cörper* Lex 22, *Kunas*, vok. *der Leib* H_{lv} 54 / **Kun's**, vok. *Cörper* B I 315₄₅, *Kun's*, vok. *Haut* B II 648₂₃ / **Kūnas**, vok. *der Leib* R_{lv} 70 / **Kūnas**, vok. *Cörper* R_{vl} 93, MŽ_{vl} 122, *Kūnas*, vok. *Leib* R_{vl} 241, MŽ_{vl} 322, *Kūnas*, vok. *Leichnam* R_{vl} 241, MŽ_{vl} 322, *Kūnas*, vok. *Zeug. Leib* R_{vl} 412, *Kūnas*, vok. *der Leib, das lebendige Fleisch* MŽ_{lv} 135, *Kūnas*, vok. *Körper* MŽ_{vl} 306, *Kūnas*, vok. *Zeug, Leib* MŽ_{vl} 556;

Mažylis (penktasis pirštas) (lot. *digitus minimus*) – **Mažafis Pirβtas**, vok. *der Ohrfinger* MŽ_{vl} 185 / **mažaffis Pirfzt's**, vok. *Ohr Finger Kl. Finger* B I 472₂₇.

Antrą pagal gausumą vyriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantų grupę sudaro konkuruojantys variantai su trejopai įformintomis galūnėmis – jų pasitaikė trys eilutės, kurias sudaro nuo penkių iki devynių narių:

-is, -ys ir -jys:

Petys (lot. *acromion*) – **Petis**, lenk. *Bárk*, lot. *Brachium, humerus, lacertus* SD 7, *Petis*, lenk. *Lopatka w cíele człowieka*, lot. *Omplata* SD 156, *Petis*, lenk. *Ramie*, lot. *Humerus* SD 374, *Petis*, vok. *Achfel* Lex 4, *Petis*, vok. *Schulter* H_{vl} 205 / **Petys**, vok. *Achfel* C I 53, *Petys*, vok. *Hebe=Schulder* C II 869, *Petys*, vok. *Schulter* C III 500 / **Pétis**, vok. *Achfel* B I 44₄₂, R_{vl} 13, MŽ_{vl} 17, *Pétis*, vok. *Schulter* R_{vl} 318, MŽ_{vl} 426 / **Pettis**, vok. *die Schulter* H_{lv} 98 / **Pettjys**, vok. *Achfel* B I 44₄₂ / **Pettys**, vok. *die Schulter* H_{lv} 98, *Pettys*, vok. *Schulter* H_{vl} 205;

-as, -is ir -ys:

Sąnarys (lot. *articulatio*) – **funaras**, lenk. *staw w ciele*, lot. *Articulus, commiffura digitoru* SD 520 / **Sanarys**, vok. *Gelencke* C II 708 / **Sanaris**, vok. *Gelencke* Lex 40a, **Sanaris**, vok. *Gelenk am Leibe* MŽ_{v1} 220 / **Sąnaris**, vok. *Gelenke* R_{lv} 126, **Sąnaris**, vok. *Glied, am Leibe* MŽ_{v1} 237 / **Sąnarys**, vok. *ein Gelenk* MŽ_{lv} 231. LKŽ_e *sunaras* „sąnario“ reikšme pateiktas kaip A. Kuršaičio ir G. H. F. Nesselmanno žodynų žodis;

-is, -ys ir -(i)us:

Vyzdys (lot. *pupilla*); **akies obuolys** (lot. *bulbus oculi*) – **Akkies wyzdzius**, vok. *Augapffel* Lex 64 / **Akkies Wýzdzius**, vok. *Augapffel* B I 155₄₈ / **Akiês Wyzdzius**, vok. *Augapfel* R_{v1} 40 / **Akiês Wizdzius**, vok. *der Augen (?) das Sehen* MŽ_{lv} 2 / **Akiês Wyzdzius**, vok. *Augapfel* MŽ_{v1} 54 / **Akkiês-Wyzdzius**, vok. *der Augapffel* H_{lv} 1 / **Akkies wyzdzius**, vok. *Augapfel* H_{v1} 157 / **Akiês Wyzdzius**, vok. *Augapfel* R_{v1} 40, MŽ_{v1} 54, **Akiês Wyzdzius** (?), vok. *der Augen (?) das Sehen* MŽ_{lv} 2 / **Akiês Wyzdys**, vok. *der Augapfel* R_{lv} 4. Kaip rodo pateikti pavyzdžiai, terminais *akies vyzdzius* ir *akies vyzdys* įvardytos dvi anatomijos sąvokos – *pupilla* (*vyzdys*) ir *bulbus oculi* (*akies obuolys*), tačiau dažniau šiais terminų variantais vadintas akies obuolys. „Vyzdžio“ reikšme minėtas terminas pateiktas tik K. G. Milkaus žodyne. Galūnės -ius variantas *vyzdzius* minėtomis dviem reikšmėmis fiksuotas ir LKŽ_e.

Vieną iš burnos ertmės dalių – gomurį – įvardijantys variantai skiriasi ketveriopai įformintomis galūnėmis -is, -ys, -jys ir -as:

Gomurys (lot. *palatum*) – **Gamuris**, lenk. *podniebienie w uściech*, lot. *Palatum* SD 408 / **Gomorys**, vok. *Gaumen* C II 768, *Gomorys*, vok. *Schlundt* C III 452 / **Gomurys**, vok. *Gaume* Lex 39a, *Gomurys*, vok. *der Gaumen, odere Halsfchund* R_{lv} 41, *Gomurys*, vok. *der Gaumen, obere Haldfchlund* MŽ_{lv} 83 / **Gomurjys**, vok. *Gaumen* B II 527₁₉, *Gomurjys*, vok. *Hals l. Schlundt* B II 624₁₄ / **Gomurras**, vok. *der Gaumen* H_{lv} 31, *Gomurras*, vok. *der Gaumen, obere Haldfchlund* MŽ_{lv} 83 / **Gomeris**, vok. *Gaumen* MŽ_{v1} 210. Visi minėti žodžio *gomurys* variantai fiksuoti LKŽ_e: *gamuris* SD = *gomurys*, *gomorys* N = *gomurys* 1, *gomuras* R, N = *gomurys*, *gomeris* MŽ žr. *gomerė* „gomurys“.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad vyriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantai turi nemažai fonetinių ir ortografinių skirtumų. Kaip ir giminės terminų variantai, jie dažniausiai skiriasi paprastaisiais balsiais ir balsiais su akūto, gravio ir skirtingos formos cirkumflekso (riestinio ar laužtinio) dia-

kritiniais ženklais. Iš būdingiausių priebalsių skirtumų minėtini konkuruojantys terminų variantai su paprastaisiais ir dvigubais priebalsiais (dažniausiai dvigubinami priebalsiai *d, g, k, l, n, t, r, s*), taip pat su skirtingais rašmenimis žymimais priebalsiais *š* ($\beta/\acute{s}/\check{z}$), *ž* (\acute{z}/\check{z}) ir *dž* ($d\check{z}/d\acute{z}$).

3.2. Moteriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantai

Moteriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantų, palyginti su vyriškosios giminės, žodynuose rasta palyginti nedaug – tik penkios variantų eilutės, kurias sudaro nuo trijų iki šešių variantų narių su skirtingomis galūnėmis.

Daugiausia yra tarpusavyje konkuruojančių variantų, kurie skiriasi trejopai įformintomis galūnėmis:

-e, -ė ir -ė:

Seilės (lot. *saliva*) – **Seile**, lenk. *śliná*, lot. *Saliua, spurum tenue* SD 507 / **Seile**, vok. *Geiffer* Lex 40, *Seile*, vok. *Speichel* Lex 81a / **Séilė**, vok. *der Speichel, der Seifer* R_{IV} 128 / **Séile**, vok. *Geifer* R_{VI} 164 / **Seilė**, vok. *der Geifer* MŽ_{IV} 236 / **Séilė**, vok. *Geifer* MŽ_{VI} 217;

-e, -ė ir -ia:

Kaukolė (lot. *cranium*) – **Kiaufbe**, vok. *Hirnschedel* C II 949, *Kiaufbe*, vok. *Schedel* C III 404 / **Kiaufze**, vok. *Haupt Schedel* B II 644₁₂, *Kiaufze*, vok. *Haupt Scheitel* B II 644₁₃, *Kiaufze*, vok. *Hirn Schale* B II 712₄₅, *Kiaufze*, vok. *Hirn schedel* B II 712₄₆ / **Kiáuße**, vok. *ein Todtenkopf, Hirnschâdel* R_{IV} 57, *Kiáuße*, vok. *Hauptschedel* R_{VI} 193, *Kiáuße*, vok. *Hindertheil des Kopfes* MŽ_{VI} 272 / **Kiáußē**, vok. *Hindertheil des Kopfes* R_{VI} 205, *Kiáußē*, vok. *Hirnschâdel* R_{VI} 206, MŽ_{IV} 112, MŽ_{VI} 274, *Kiáußē*, vok. *Schedel* R_{VI} 304, MŽ_{VI} 407, *Kiáußē*, vok. *Hauptschedel* MŽ_{VI} 256 / **Kiáußia**, vok. *[Hindertheil des Kopfes, Hirnschâdel]*¹³ R_{IV} 57 / **Kiaufbia**, vok. *die Hirnschâdel* MŽ_{IV} 112. Remiantis LKŽ_e duomenimis, variantai *kiaušė* ir *kiaušia* „galvos smegenis dengiantys kaulai, kaukolė“ yra rašytinių, daugiausia ML (C, R, MŽ, K.Donel, RB; [K], R, MŽ), šaltinių žodžiai.

Pasitaikė vienas atvejis, kai konkuruoja variantai su trimis skirtingomis galūnėmis:

-a, -e ir -ė:

Arterija (lot. *arteria*) – **Gÿw=Gÿfla**, vok. *Puls Ader* B II 988₂₀ / **Gÿw'gÿfle**, vok. *Puls Ader* B I 506₂₀ / **Gyw=Gÿflē**, vok. *Pulsader* R_{VI} 283, *Gyw=Gÿflē*, vok. *Pulsader* MŽ_{VI} 378. LKŽ_e galūnės *-a* variantas *gyogysla*

¹³ Originale – **Kiáußia** – idem. R_{IV} 57.

pateiktas kaip rankraščinio (vadinamo A. Krauzės) vokiškai lietuviško XVII a. žodyno žodis, o *gyvgyslės* „arterijos, venos“ pirminis šaltinis nurodytas Fr. Kuršaičio 1883 m. žodynas.

Rastos dvi variantų eilutės, kurias sudaro nariai su ketveriopai įformintomis galūnėmis:

-e, -ė, -ė ir -is:

Blužnis (lot. *lien*) – **Blužne**, lenk. *fledżioná / v flodżona*, lot. *Lien, splen* SD 506, *Blužne*, vok. *Lunge* B II 886₃₇ / **Blužnė**, vok. *Lunge* R_{v1} 248 / **Blužnė**, vok. *Lunge* MŽ_{v1} 331 / **Blußnis**, vok. *Miltz* Lex 61a, *Blußnis*, vok. *Miltz* C III 52, *Blužnis*, vok. *Milz* MŽ_{v1} 342 / **Blužnis**, vok. *Miltz* B II 914₁₈, *Blužnis*, vok. *die Milz, auch die Lunge* MŽ_{lv} 30 / **Blužnis**, vok. *Milz* R_{v1} 256. LKŽ_e variantas *blužnė* „blužnis“ pateiktas kaip SD žodis;

Šlaunis (lot. *coxa, femur*) – **Kulbis**, lenk. *Kirść / łopátká dolna*, lot. *Coxa, coxendix* SD 201, *Kulbis*, vok. *Hufft* C II 978, *Kulbis*, vok. *die Hüffte* H_{lv} 54 / **Kulzsis**, vok. *Knöchel* B II 805₅₁, *Kulzsis*, vok. *Hufft* B II 728₂₀ / **Kulzge**, vok. *Hufft* B II 728₂₀ / **Kulße**, vok. *Schenkel* C III 412, *Kulße*, vok. *Hufft* Lex 51, *Kulße*, vok. *Schenkel* Lex 74a / **Kulßē**, vok. *die Huft* R_{lv} 70, *Kulßē*, vok. *Knöchel* R_{v1} 228, *Kulßē*, vok. *die Hüfte* MŽ_{lv} 135, *Kulßē*, vok. *Huft* MŽ_{v1} 280, *Kulßē*, vok. *Knöchel* MŽ_{v1} 303, *Kulßē*, vok. *Schenkel* MŽ_{v1} 409 / **Kulßē**, vok. *Huft* R_{v1} 211, *Kulßē*, vok. *Schenkel* R_{v1} 305. LKŽ_e duomenimis, variantai *kulšė* ir *kulšis* turi kelias anatomines – „šlaunies“ ir „strėnų“ – reikšmes.

Iš duotų pavyzdžių matyti, kad visi moteriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantai yra mišrieji – variantų eilučių nariai skiriasi paprastaisiais balsiais ir dvibalsiais bei balsiais ir dvibalsiais su diakritiniais ženklais (*á, é, ě, ï; éi, áu*) ir balsį *y* bei priebalsius *l, š, ž* žyminčiais *ÿ, ł, ß, f3, 3, 3* rašmenimis.

Skyrium minėtina viena daugiskaitinių moteriškosios giminės galūnių **-os** ir **-es** variantų, įvardijančių centrinės nervų sistemos dalį, pora:

Galvos smegenys (iki pailgųjų smegenų imtinai) (lot. *encephalon*) – **Smagenos**, vok. *Gehirn* C II 796, Lex 40, *Smagenos*, vok. *Hirn* Lex 50, B II 712₄₁, *Smagenos*, vok. *March* Lex 60a / **Smagenes**, vok. *Marck* B II 898₂₆ / **Smagines**, vok. *Hirn* B II 712₄₁, *Smagines*, vok. *Marck* B II 898₂₅. LKŽ_e fiksuoti variantai *smagenos* ir *smagenės*, kurių pirmoji reikšmė yra anatominė – „centrinė nervų sistemos dalis, kurią sudaro nervų skaidulos ir ląstelės, esančios žmogaus kiauše ir stuburo kanale“.

3.3. Vyriškosios giminės daugiskaitos galūnių variantai

Kaip jau buvo minėta, paprastai žodynuose antraštiniai žodžiai pateikiami vienaskaitos forma. Kaip rodo anksčiau aptarti pavyzdžiai, šios formos anatomijos terminų yra daugiausia, tačiau pasitaiko ir daugiskaitos formų variantų. Jų rastos dvi eilutės. Konkuruoja galūnių **-ai** ir **-(i)ei**, **-ei** ir **-iei** variantai:

-ai ir **-(i)ei**:

Pūkeliai, plaukeliai¹⁴ (lot. *lanugo*) – **Gyw-Plaukai**, vok. *Milchhaar* C III 56 / **Gÿw=Plaukai**, vok. *Milch Haar* B II 913₄₂ / **Gywplaukiei**, vok. *die Augenbraunen* R_{IV} 46 / **Gywplaukei**, vok. *die Augenbraunen, das Milchhaar* MŽ_{IV} 92;

-ei ir **-iei**:

Petys (lot. *acromion*) – **Pécieei**, vok. *die Schultern* R_{IV} 106, **Pécieei**, vok. *Schulter, Rücken* R_{VI} 318 / **Peczei**, vok. *die Schultern* MŽ_{IV} 197.

Šie variantai, kaip ir anksčiau aprašytieji, skiriasi paprastaisiais balsiais ir dvibalsiais bei balsiais ir dvibalsiais su diakritiniais ženklais (*e/é; ai/ei*), taip pat balsį *y* ir priebalsius *č* ir *š* žyminčiais *ÿ, é/c3, ß/3* rašmenimis.

IŠVADOS

1. Variantiškumas yra viena būdingiausių istorinės terminijos savybių. Ryškiausiai jis matyti pradinio rašomosios kalbos kūrimosi etapo rašytiniuose šaltiniuose, pasižyminčiuose skirtingų to paties žodžio pavidalų gausa ir įvairove ne tik atskirų, bet neretai ir to paties autoriaus raštuose. Šitai patvirtina tiriama XVII–XVIII a. leksikografinė medžiaga – tą pačią anatomijos sąvoką įvardijantys, tik skirtingai morfologiškai ir fonetiškai bei ortografiškai įforminti, terminų variantai sudaro nuo dviejų iki dešimties narių eilutes.

2. Su medicina susijusių žodžių ir žodžių junginių yra pirmuosiuose bendruosiuose verčiamuosiuose dvikalbiuose žodynuose, turėjusiuose didelę reikšmę lietuviškos medicinos, konkrečiai – anatomijos, terminijos kūrimuisi – nemaža jų dalis sudaro dabartinio anatomijos vardyno pamatą.

3. Tiriamuose žodynuose rasta trijų tipų morfologinių (giminės, skaičiaus, galūnių) variantų. Dažniausiai morfologiniai variantai yra vienažodžiai anatomijos terminai, sudėtinių terminų rėta – jų varijuoja gimininiai arba rūšiniai dėmenys.

4. Giminės variantų eilutės daugiausia sudėtos iš vienažodžių anatomijos terminų. Jų nariai skiriasi vyriškąja ir moteriškąja gimine.

¹⁴ Plg. *gyvaplaukiai* (lot. *lanugo*) ME I 294.

5. Skaičiaus variantų eilutes sudaro vienažodžiai ir sudėtiniai anatomijos terminai, kurie skirtinguose (arba ir tame pačiame) žodynuose pateikti vienaskaitos ir daugiskaitos formomis (paprastai sudėtinių terminų varijuoja kurio nors vieno dėmens skaičius).

6. Galūnių variantų eilutės susideda iš vienažodžių ir sudėtinių anatomijos terminų – varijuoja vienažodžiai terminai ar sudėtinių terminų dėmenys su skirtingomis tos pačios giminės galūnėmis. Skiriami vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnių variantai.

6.1. Vyrauja vyriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantai. Konkuruojančių galūnių *-is* ir *-ys*, *-as* ir *-s* (sutrumpėjusi galūnė, išskritus balsiui *a*), *-as* ir *-is*, *-is* ir *-us*, *-us* ir *-as*, *-is*, *-ys* ir *-ys*, *-as*, *-is* ir *-ys*, *-is*, *-ys* ir *-(i)us*, *-is*, *-ys*, *-ys* ir *-as* variantų rastos net dvidešimt dvi eilutės. Šios giminės daugiskaitos galūnių *-ai* ir *-(i)ei*, *-ei* ir *-iei* variantų rastos tik dvi eilutės.

6.2. Moteriškosios giminės vienaskaitos galūnių variantų, palyginti su vyriškosios giminės, žodynuose rasta palyginti nedaug – tik penkios eilutės. Šių eilučių nariai skiriasi galūnėmis *-a* ir *-ė*, *-e*, *-ė* ir *-ė*, *-e*, *-ė* ir *-ia*, *-e*, *-ė*, *-ė* ir *-is*.

7. Žodynuose daugiausia rasta mišriųjų variantų, išskyrus skaičiaus variantų tipą – jam priskirti variantai yra gryniesi. Giminės ir galūnių variantai, be pagrindinių morfologinių skirtumų, turi nemažai šalutinių – fonetinių ir ortografinių – skirtumų. Variantų eilučių nariai dažniausiai skiriasi paprastaisiais balsiais ir balsiais su akūto, gravio ir skirtingos formos cirkumflekso (riestinio ar laužtinio) diakritiniais ženklais, kuriais žymimas kirčiuotas skiemuo ar tam tikros linksnių formos. Iš būdingiausių priebalsių skirtumų minėtini konkuruojantys variantai su paprastaisiais ir dvigubais priebalsiais (dažniausiai dvigubinami priebalsiai *d*, *g*, *k*, *l*, *n*, *t*, *r*, *s*), taip pat su skirtingais rašmenimis žymimu balsiu *y* (*y/ÿ*), dvibalsiu *uo* (*ũ*) ir priebalsiais *l* (*l/ł*), *š* (*β/ś/fš*), *č* (*č/cz*), *ž* (*ž/z*) ir *dž* (*dž/dź*).

8. Žodynų morfologiniams anatomijos terminų variantams atsirasti įtakos turėjo kalbiniai ir nekalbiniai veiksniai. Iš pastarųjų, be abejo, minėtina skirtingų – vokiečių ir lenkų – kalbų rašybos įtaka (tai akivaizdžiai matyti gretinant anatomijos terminus iš DL ir ML žodynų). Svarbus vaidmuo tenka gyvajai kalbai ir tiriamų žodynų autorių pirmtakų bei amžininkų raštams. Žmonėse ir rašytiniuose šaltiniuose vartoti skirtingi to paties žodžio pavidalai galėjo būti perimti XVII–XVIII a. DL ir ML žodynininkų. Kita vertus, neatmestina ir individualiųjų anatomijos terminų variantų bei korektūros klaidų galimybė.

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI

- B – Jokūbas Brodovskis. *Lexicon Germanico=Lithvanicum et Lithvanico=Germanicum*: rankraštiniis XVIII amžiaus žodynas: dokumentiniis leidimas su faksimile, perrašu ir žodžių registru / parengė Vincentas Drotvinas. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009. I–II tomas.
- C – *Clavis Germanico-Lithvana*. Rankraštiniis XVII amžiaus vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1997. I–IV tomas.
- H – *Vocabularium lithvanico-germanicum, et germanico-lithvanicum* [...] von Friederich Wilhelm Haack. Halle, 1730.
- Lex – *Lexicon Lithuanicum*: rankraštiniis XVIII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo, 1987.
- MŽ – *Littauifch=deutsches und Deutsch=littauifches Wörter=Buch*, [...] von Christian Gotlieb Mielcke, Cantor in Pillckallen. Königsberg, 1800.
- R – *Littauifch=Deutsches und Deutsch=Littauifches Lexicon*, [...] von Philipp Ruhig. Königsberg, 1747.
- SD – Širvydas K. *Dictionarium trium linguarum*: pirmasis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo, 1979.

PAGALBINIAI ŠALTINIAI

- LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002), elektroniniis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. – www.lkz.lt.
- MedŽ 1980: Astrauskas V., Biziulevičius S., Pavilonis S., Vaitilavičius A., Vileišis A. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslo.
- ME 1991: *Medicinos enciklopedija I*, Vilnius: Valstybinė enciklopedijų leidykla.

LITERATŪRA

- Anusevičienė O. V., Cibas P., Lilienė L. 2002: *Žmogaus anatomija ir fiziologija*, Kaunas: Lino pasaulis.
- Česnys G. 2002: Lietuviško anatomijos vardyno istorijos metmenys. – *Terminologija* 9, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 55–65.
- Miliūnaitė R. 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mitkevičienė A. 2004: V. Dubo visuotiniės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 119–144.
- Palionis J. 1967: *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.
- Palionis J. 1995: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Stunžinas R. 2008: Variantiniai statybos liaudies terminai *Lietuvių kalbos žodyne*. – *Terminologija* 15, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 111–130.
- Šinkūnas M. 2010: *XVI–XVII amžiaus Mažosios Lietuvos raštų akcentografija*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Zinkevičius Z. 1984: *Lietuvių kalbos istorija 3: Senųjų raštų kalba*, Vilnius: Mokslo.
- Župerka K. 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo.
- Авербух К. Я. 2003: Терминологическая вариантность. – В. А. Татаринов. *История отечественного терминоведения. Т. 3: Аспекты и отрасли терминологических исследований (1973–1993)*. Хрестоматия, Москва: Московский Лицей.
- Ахманова О. С. 2005: *Словарь лингвистических терминов*, Москва: КомКнига.
- Бабанова С. Ю. 1994: Вариантность терминов в научном языке. – *Терминоведение*. Выпуск 1, Москва: Московский Лицей.
- Граудина Л. К. 2003: Варианты языковых единиц. – *Культура русской речи. Энциклопедический словарь-справочник*, Москва: Флинт, Наука.
- Лейчик В. М. 1994: Обоснование структуры термина как языкового знака понятия. – *Терминоведение*. Выпуск 2, Москва: Московский Лицей.
- Марузо Ж. 2004: *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Едиториал УРСС.
- Сложеникина Ю. В. 2005: *Термин: семантическое, формальное, функциональное варьирование*, Самара: СГПУ.
- Татаринов В. А. 1996: *Теория терминоведения 1: Теория термина: История и современное состояние*, Москва: Московский Лицей.

The article provides the linguistic description of morphological variants of anatomy terms, their types and subtypes and gives a brief overview of the reasons for such variation in the main general translation dictionaries (mostly bilingual German–Lithuanian and Lithuanian–German) of 17–18th century Lithuania Major and Lithuania Minor.

Three types of morphological variants (of gender, number and ending) have been found in the researched dictionaries. The majority of morphological variants are one-word terms; variants of complex terms are rare – there are some variations of their generic or specific elements.

The gender variants are either masculine or feminine (*Kaukolas/Kaukolė/Kaukolė* ‘skull’, *Wūkas/Wokas/Wókas/Wokà* ‘eyelid’).

The number variants in the same or in different dictionaries have either singular or plural form (*Kėlis/Kėlei* ‘knee’, *Sanarys/Sanaris/Sanarei* ‘joint’).

The ending variants have different feminine endings or different masculine endings. Variants of masculine singular endings prevail. Words ending in *-is/-ys* (*Akkies Pawiddulis/Akiės Pawiddulys* ‘eyeball’, *ſkilwis/Skilwys* ‘stomach’) or *-as/-s* (*Mažafis Pirβtas/mažaffisPirβt’s* ‘little finger’, *Žywatas/Žywátas/Žywat’s/Žywátas/Žywatas* ‘womb’) comprise the biggest groups. There were only one or two other ending variants found. Feminine singular endings are quite infrequent. Such variants differ in endings *-e/-ė/-ė* (*Seile/Seile/Sėilė/Sėile/Seilė/Sėilė* ‘saliva’), *-e/-ė/-ia* (*Kiaube/Kiaufze/Kiaube/Kiaube/Kiaube/Kiaubia/Kiaubia* ‘skull’), *-a/-e/-ė* (*Gÿw=Gÿfla/Gÿw’gÿfle/Gyw=Gyflė* ‘artery’), *-e/-ė/-ė/-is* (*Blužne/Blužnė/Blužnė/Bluβnis/Blužnis/Blužnis* ‘spleen’).

Next to the main morphological differences gender and ending variants have quite a lot of secondary – phonetic and orthographic – differences. Variants differ in simple vowels and vowels with various diacritic marks, simple consonants and double consonants or consonants marked using different characters *l* (*l/l*), *š* (*β/š/š*), *č* (*č/cz*), *ž* (*ž/z*), *dž* (*dž/dž*), etc.

Variability is one of the most common features of historical terminology of medicine – lines consisting of two to ten variants of anatomy terms naming the same concept, but having different morphological, phonetic and orthographical form were found in the researched material.

There were both linguistic and non-linguistic factors influencing the occurrence of morphological variants of anatomy terms in dictionaries. One of the most obvious non-linguistic factors was the influence of the orthography of the German and the Polish languages. Living language as well as writings of the predecessors and contemporaries of the authors of the researched dictionaries also played an important role. Lexicographers of the 17–18th century Lithuania Major and Lithuania Minor could have taken different forms of the same words used by the people and in the written sources. The possibility of the author’s own variants of the anatomy terms or proof-reading mistakes could not be excluded either.

Gauta 2012-11-19

Palmira Zemlevičiūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas palmira@lki.lt